

“Met hart en ziel” in de kerk van Elewijt door Dirk Huyghe

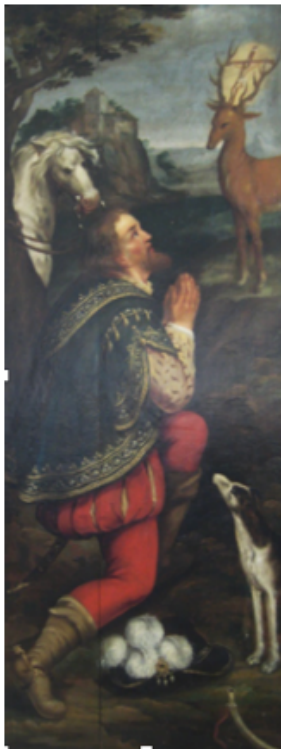
Tijdens de **Openmonumentendag 2023** kan u de kerk van Elewijt bezoeken. Het thema is dit jaar ‘Met hart en ziel’. De patroon van de parochie Sint-Hubertus staat centraal. De processie waaraan zo’n 300 mensen deelnemen wordt toegelicht en enkele religieuze kunstwerken in de kerk worden in de kijker geplaatst. Ook het orgel, begin 18de eeuw, dat pas is gerestaureerd, zal de bezoeker met zijn klanken inpalmen.

In dit kader bekeek en onderzocht ik twee schilderijen in de kerk, het triptiek, of drieluik, ‘Sint-Hubertus’ vooraan in de kerk en de ‘Kruisiging’ achteraan.

Het drieluik ‘Sint-Hubertus’ meet 2 meter hoog, middenpaneel 1,80 m breed, twee zijpanelen bijna een meter breed. De drager van het centrale schilderij is doek en tot dusver is geen ondertekening gevonden. De zijpanelen zijn op hout geschilderd zowel aan de voorzijde als aan de achterzijde. Op het hout konden beide zijden worden beschilderd, vandaar waarschijnlijk die keuze. De voorstellingen op de houten zijpanelen zijn: Hubertus als jager, Hubertus als bisschop, een groep pelgrims en Hubertus op zijn sterfbed. Het retabel heeft dezelfde structuur als die van de processie.

Paneel binnenzijde links ‘De jager’

Voor zijn roeping was jagen Hubertus’ favoriete bezigheid. Hij was zelfs op jacht op

Goede Vrijdag, de dag van Christus’ kruisdood. De legende vermeldt dat er tijdens die jacht een hert naar hem toe wandelt met een kruis tussen de hoorns. Hij hoort de vermanende stem van Christus die hem vraagt de genotsucht van het jagen te stoppen en zich te wijden aan de eer voor God.

Zijn hoed en zijn jachthoorn zijn op de grond gevallen van verbazing.

Zijn jachthond en zijn paard weten niet wat er gebeurt en kijken hun meester vragend aan. Daarop gaat Hubertus in de

leer bij Lambertus, bisschop van Tongeren.

Het centraal paneel

Het middenstuk toont Hubertus die wordt gezegend tot bisschop door paus Sergius I in 698 te Rome. De attributen van de paus zijn duidelijk te zien. Hij draagt een tiara of driekroon op het hoofd en een dienaar staat naast hem met het kruis met drie horizontale balken. De tekens duiden op de status van de paus. De

aartsbisschop mag een kruis met twee horizontale balken voeren, terwijl een bisschop maar één horizontale balk, het kruis, kenmerkt.

Het interieur, waar de plechtigheid door gaat, straalt niet de pracht en praal uit van Rome. Het

is net alsof de paus in de kerk van Elewijt de inzegening doet. Hubertus krijgt een mijter op het hoofd. De geestelijken die achteraan staan, staan in een vreemd perspectief. Zij lijken veel te klein voor de ruimte waarin ze figureren. Ook vreemd geschilderd is het orgel in de hoek.

Het verhaal wil dat Hubertus als pelgrim naar Rome reist en er wordt opgemerkt door de paus, die op dat moment verneemt dat Lambertus, bisschop van Tongeren, is vermoord. De paus wil dat Hubertus zijn meester opvolgt in Tongeren. De pelgrim wordt meteen tot bisschop benoemd. Lang geleden was ook Elewijt een bosrijk gebied met veel wild en dus ook met veel jagers. De parochie ontstond rond 1218 en koos daarom Hubertus als patroon.

Paus Sergius

Paus Sergius I, de 84ste paus van 687 tot 701, is een zeer invloedrijke en de meest gezaghebbende paus uit de 7de eeuw.

Sergius I verwerpt alle artikelen van het Concilie van Trullo, het Concilie dat toenadering en gelijkschakeling van katholieke en orthodoxe kerk moet bevorderen. Sergius houdt vast aan het celibaat en verbiedt de afschaffing ervan. Sergius I voert het 'Agnus Dei' in bij de gezangen in de mis en hij stelt nieuwe feesten in rond de Mariaverering: Maria-Lichtmis, Maria-Geboorte en Maria-Boodschap. Hij wijdt ook o.a. Willibrordus tot bisschop.

Paneel binnenzijde rechts 'De pelgrims'

Men gaat ervan uit dat het werk dateert uit 1620 omdat op het schilderij Petrus van Schaubroeck staat afgebeeld. Hij was priester te Elewijt van 1611 tot 1653. Zijn naam staat

vermeld op het zij-paneel waar hij is afgebeeld: PERTVSA SCHAUBROECKPASTOR/AETATIS 43. Hij werd dus op de leeftijd van 43 jaar afgebeeld, geboren in 1577 + 43 = 1620.

Vandaar de veronderstelling van het jaar van ontstaan van het retabel in 1620.

De priester is afgebeeld als leider van de pelgrims, een duidelijk portret en geen allegorische figuur.

Door zijn plaats, de voorzijde van het rechterpaneel van

het drieluik, suggereert dat de priester de opdrachtgever en de schenker is van het drieluik. Er werden dan ook wel regelmatig missen opgedragen om het zielenheil van deze schenkers te bevorderen.

We vinden zelfs zijn mooi versierde grafsteen ingemetseld in de buitenmuur van de kerk. De priester moet van adel zijn geweest, want er prijkt een wapenschild op de grafsteen, links drie lelies daaronder drie bollen, de rechterkant drie bomen. (Zie kaderstukje 'Wapenschild')

Pelgrims

Zelfs uit Frankrijk en Duitsland kwamen van 1500 tot 1850 pelgrims naar Elewijt, vooral op 2de Sinksendag, de dag dat de kerk werd ingewijd in 1230. Maar ook was er toeloop op 3 november, de dag van zijn heiligenfeest. Als patroon van de jagers stond hij vooral bekend voor de bescherming tegen razernij en

zenuwkwalen. Een kwaal die werd veroorzaakt door een beet van een dolle hond, vos of wolf. De brandstempels, die nog steeds worden bewaard in de kerk, werden gebruikt om de beten van razende honden dicht te branden. Deze worden tentoongesteld tijdens de Open Monumentendag. Ze worden ook meegedragen in de processie. Er zijn brandstempels voor dieren en voor mensen.

Bisschop

Als bisschop zien we Hubertus achteraan op het rechterluik. Met zijn herdersstaf in de hand zegent hij diegene die zijn paneel draait en de andere kijkers. De verhouding van zijn hoofd ten opzichte van zijn lichaam is niet zo best.

Bij de ideale afmetingen van hoofd tegenover lichaam, zou het lichaam acht hoofden groot zijn. Aan zijn vinger draagt hij de bisschopsring bezet met de blauwpaarse halfedelsteen, amethyst.

Een hert volgt hem op de voet. Het hert staat symbool voor zelfvernieuwing en transformatie. Deze betekenis werd het hert gegeven omdat het jaarlijks zijn gewei vernieuwt.

Hubertus overlijdt in 727. We zouden kunnen denken dat de priester die de kaars vasthoudt ook Petrus Van Schaubroeck is. Deze is echter helemaal niet zo trefzeker geschilderd. Hubertus ligt met zijn witte handschoentjes op zijn bed. Het kruis met één balk verwijst naar zijn status als bisschop.

Het wapenschild (door Axel Nees)

Het wapenschild op de grafsteen van pastoor (of deken) Petrus Van Schaubroeck tegen de buitenmuur is een kerkelijk wapen (ovale vorm, diende ook voor adellijke dames).

De steenkapper heeft jammer genoeg geen kleur-arceringen aangebracht, zodat wij enkel kunnen bepalen dat het een "gedeeld en links doorsneden wapen is met in één drie lelies geplaatst en in twee drie bollen (of koeken) en in de andere schildhelft drie horizontaal naast elkaar geplaatste loofbomen in het midden". Het geheel gehouden door een gevleugelde engel, tot heuphoogte, aankijkend, in de hand houdende een penoestok met penoelinten over borst en linkerhand.

In die periode berustte het begeevingsrecht voor de post van pastoor van Elewijt in

Mechelen, dit in tegenstelling tot Weerde, Zemst en Epegem (Kamerrijk).

Onderaan op de grafsteen staat wat ik eerst interpreteerde als een soort lijfspreuk "lector bene precare". Deze uitdrukking valt blijkbaar niet te vertalen. In potjeslating zou het kunnen willen zeggen "Aan wie dit leest, goed bidden!".

In analogie met andere slotverzoeken op pastoorsgrafstenen als "bid voor de sielen", "ghedenck die hier legt..." enz. Wat wel relevant is, zijn enkele gegevens door Marc Alcide verzameld over de betreffende periode.

Door de godsdienstonlusten was de kerk van Elewijt zwaar verwaarloosd, wat blijkt uit de verslagen van de visitaties. Bovendien was de pastoor van Elewijt in 1603 een zieke oude man, die in 1606 ook doof geworden was, zodat hij zijn 135 parochianen toestemming moest geven om elders te gaan biechten. In 1607 werd de toestand nog erger en Elewijt kreeg blijkbaar een nieuwe pastoor toegeëld. Deze (naam heb ik niet) hield maar eens per twee weken een preek, terwijl de oude pastoor dat wekelijks deed. In 1611 dan wordt deze pastoor opgevolgd door PETRUS VAN SCHAUBROECK. Deze predikte slechts eens per maand of zelfs om de zes weken. Hij woonde in datzelfde jaar in bij een ander persoon. Volgens mijn gevoel was hij mogelijk een dominicaan.

De gevleugelde engelfiguur met mogelijk een vlaggenstok in de hand getuigt wel van een zeker triomfalisme in deze door ketterijen vertroebelde tijden, maar is als heraldische schildhouder eveneens ongewoon.

Het schilderij 'De kruisiging'

Dit werk kan worden toegeschreven aan Willem Herreyns. Deze kunstenaar studeerde aan de Academie voor schilderkunst te Antwerpen. Hij gaf er les vanaf 1765.

In 1771 ging hij te Mechelen wonen en in 1772 richtte hij daar de Academie voor tekenen op.

Voor zijn sacrale kunst kreeg hij in 1780 de eretitel van hofschilder van koning Gustaaf III van Zweden en kreeg de titel van eerste schilder van de Staten van Brabant.

Portret van Willem Herreyns (1743 - 1827)

Hij werd directeur van de Antwerpse Academie voor Schone Kunsten in 1804 en bleef deze leiden tot aan zijn dood in 1827.

Hij was de laatste volgeling van de Vlaamse baroktraditie van Peter Paul Rubens, wiens stijl we duidelijk kunnen herkennen in dit werk.

De man moet macht en aanzien hebben gehad, want in 1797 redde hij 328 schilderijen van de roofzucht, of vernielzucht van de Fransen. Hij vroeg onder meer de teruggave van Rubens' doeken die al naar Parijs waren gevoerd in 1794 zoals bijvoorbeeld: 'Heilige Familie met de papegaai' en 'Maria omringd door heiligen'.

De 'Heilige Familie met de papegaai' hangt nu in het Rubenshuis van Antwerpen.

De kruisiging door W. Herreyns

Werken van Willem Herreyns hangen in o.a. het Museum voor Schone Kunsten en Onze-Lieve-Vrouw kathedraal te Antwerpen, het stadhuis te Brussel en Sint-Rombouts kathedraal te Mechelen. Wat hebben deze plaatsen dus gemeen met de kerk van Elewijt?

Dat is een schilderij van een zeer voornaam man uit de 19de eeuw.

Er is zelfs een straat in Mechelen naar Willem Herreyns genoemd, een zijstraat van de Leopoldstraat.